

VENEZUELA'DA KİMLER YARIŞIYOR?

Dr. Cafer Talha Şeker

İNSAMER

IHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Referans için: Şeker, Cafer Talha, "Venezuela'da Kimler Yarışıyor?", 06.02.2019, İNSAMER.

Latin Amerika'da yaşanan jeopolitik kavga, Ortadoğu'da yaşananlardan çok farklı değildir. Kuruluşundan itibaren ABD desteğiyle hareket eden Venezuela, son 15 yılını bu ülke ile ihtilaflar içinde geçirmiştir. Bugünlerde Devlet Başkanı Nicolás Maduro Moros'un içeriden bir darbeye veya dışarıdan bir müdahaleyle devrilip devrilmeyeceği meselesi, çoktan bu ülkenin bir iç sorunu olmaktan çıkmış ve küresel rekabetin önemli alanlarından biri haline gelmiştir. Bu nedenle Venezuela'da yaşanan olayların ülke içi dinamiklerle ilgili olduğu kadar küresel çekişme ile ilgili boyutları da önemlidir. Bu dış boyutun en kritik unsuru ise küresel güçlerin enerji politikaları ve rekabetidir.

Peki, Venezuela kendi öz ve hür iradesiyle kurulmuş ve bugünlere gelmiş bir ülke midir? Bugün yaşananlar bu sorunun cevabıyla doğrudan alakalıdır. O halde Venezuela'nın dünkü kurucularına ve maziden bugüne devreden problemlerine büyük aktörlerin jeopolitik menfaatleri açısından bakmak, olayları geniş perspektiften görmeye yardımcı olacaktır.

Aslında Venezuela, başkent Caracas'taki devlet idaresinden ziyade ABD'nin küresel enerji devi *Standard Oil* (petrol) şirketinin sermayesiyle inşa edilmiş ve geliştirilmiş bir ülkedir dense abartı olmaz. ABD'nin pek çok eyaletinde petrol sektörüne yatırım yapmış olan John D. Rockefeller, 1882'de bütün eyaletlerdeki şirketlerini *Standard*

İNSAMER
IHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Oil çatısı altında bir araya toplamıştı. Londra ve Paris'teki *Rothschild* bankerlerinden borç alarak iş yapmış olan Rockefeller'in zamanla Rothschild destekli şirketlerin karşısına dikilmesi, yeni bir rekabeti başlatacaktı.

1890'lı yıllarda İngiltere'nin Güney Amerika'daki kolonisi Guyana ile Amerikalıların desteklediği Venezuela arasında sınır ihtilaflarına bağlı gerginlik tırmanmaya başladı. Amerikalılar, Venezuela'nın Batı Guyana'yı ilhak etmesini destekleyince İngilizler bunu durdurmaya çalışmış, bu yüzden ABD ile İngiltere arasında gerilim artmıştı. Nihayet 1899'da, Paris'te kurulan tahkim yoluyla mesele çözüme kavuşturulmuş olsa da iki Latin Amerika ülkesinin sınırları, bir anlaşma ile belirlenmiş oldu.

Böylece altın zengini olan bölge Guyana'da kalırken petrol zengini Venezuela'nın arazisi az da olsa genişledi. Ama burada sömürgeciler açısından en önemli sonuç, ABD'nin İngiltere'ye karşı bölge jeopolitiğinde gücünü kabul ettirmesi oldu. Böylece, Rothschildlerin kurdukları *Royal-Dutch Shell* 1912'den itibaren, daha önceden ABD'li *Standard Oil*'in nüfuz sahası durumundaki Venezuela'ya girmeye başladı. Meksika Körfezi'nden Kafkasya ve Ortadoğu'ya uzanan Rothschild-Rockefeller rekabeti, 1914 yılındaki 1. Dünya Savaşı'na dek devam edecek, sonrasında büyük ortaklıkları başlatacaktı. Dolayısıyla ülkedeki mesele altın ve siyah altın (petrol) paylaşımıyla alakalıydı.

Rockefeller'ın Venezuela'sı

Standard Oil, 1920'lerde Venezuela'daki yatırımlarını hızlandırdı. 1930'larda bu ülkede iyi bir üretim başladı. Şirketin kurucusunun torunu olan Nelson Rockefeller da gelecek vaat eden

bu ülkeyi ziyaret etti. Ülkenin petrol sahalarında çalışan işçilerin hayat şartlarını görünce bir vakıf kurmaya karar verdi. O günkü Venezuela Başkanı E. Lopez Contreras ile anlaşan Rockefeller, ülkenin kamu sektörünü adeta satın alıp sosyo-ekonomik hayatı iyileştirmek üzere yatırımlar başlattı. Bunun için *Creole Vakfı*'ni kurdu ve bu vakıf Venezuela'da eğitim için okullar açmaktan altyapıya kadar büyük işlere el atmaya başladı. 1950'lerin sonlarında Rockefeller'ın Venezuela kamu sektörüne sağladığı desteğin (o günkü parayla) milyon dolarları bulduğuna atıf yapılır. Böylece Venezuela devletinden ziyade petrol şirketlerinin bu ülkede toplum hayatını inşa ettiği söylenir. Çünkü halkın sosyalizme değil kapitalizme müteşekkir olması gerekiyordu. Elbette bu yatırımların parası da yine *Standard*'ın ülkedeki alt şirketi *Creole Oil*'in Venezuela'dan çıkardığı petrolden geliyordu.

2. Dünya Savaşı'ndan sonra Amerikalılar Venezuela'ya 1899'da Paris'te karara bağlanan mahkeme sonucunun şaibeli olduğunu, İngilizlerin mahkemeye hile karıştırdıklarını gösteren raporlar sunarak, sınır ihtilaflarını yeniden açmak üzere Caracas'ı kışkırttılar. Eski dosya yeniden açılacaktı. Ayrıca 1950'lerde Ortadoğu'da daha büyük paylar almayı hedefleyen Amerikan şirketleri yine Venezuela'yı öne süreceklerdi. İran'da Başbakan M. Musaddık'ın Millî Cephe Partisi ülke petrolünü işleten İngiliz kontrolündeki *AIOC* (İngiliz-İran Petrol) şirketine Tahran'ın payını artırmak isteyince, İngiltere ile İran arasında kriz başlamıştı. Bu dönemde Venezuelalılar İranlı muhataplarına şirketten %50 almalarını tavsiye ettiler. Amerikalılar Caracas'a büyük pay verirken İngilizlerin Tahran'a düşük pay vermesi kabul edilemezdi; hatta Amerikalılar Suudilere de

benzer miktarda hisse veriyorlardı. Bu durum, İngilizlerin Ortadoğu'daki işlerini bozmaya başladı. Nihayet ABD-İngiltere arasında yeni görüşmeler yapılmasına yol açtı.

1960'ta Venezuela, Ortadoğulu petrol üreticileri (İran, Irak, Suudi Arabistan, Kuveyt) ile birlikte OPEC'in (Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilatı) kurulmasına öncülük ettiği gibi, aynı yıl liberal sermayenin desteklediği LAFTA'ya (Latin Amerika Serbest Ticaret Birliği) da iştirak etti ve Guyana'dan toprak talebini daha fazla seldirmeye başladı. Soğuk Savaş'ta ABD ile ilişkileri iyi olan Venezuela, 1980'lerde Sovyet Rusya'nın çöküşüne de katkı sağlayacaktı. Bu dönemde Sovyet liderleriyle yeni dünya düzenine geçiş öncesinde rejim değişikliği için pazarlık yapmakta olan ABD Hükümeti, Suudilerle birlikte hızla küresel petrol arzını artırıp fiyatları kırarak Moskova'nın kasasını boşaltmaya başlayınca Venezuela petrolü de Sovyet Rusya aleyhinde arzı yükseltile kaynaklar arasındaydı. İşin ilginç tarafı, 1975'te Viyana'daki OPEC toplantısını basıp İranlı bakan Cemşid Amuzger ve Suudi petrolünde kraldan çok sözü geçen Ahmed Zeki Yemani'yi kaçıran beynelmilel terörist Çakal Karlos da Venezuelalıydı. Bu kaçırma vakasından kısa süre önce ABD Hariciyesi'nde bazı hükümet yetkilileriyle petrolcü müdürlerin Suudi Yemani'yi nasıl hizaya getireceklerini konuşmuş olmaları da ilginç bir tesadüftür. ABD-Venezuela ilişkileri, Hugo Chávez döneminden itibaren gerilmeye başladı.

Maduro'nun Venezuela'sı

Venezuela Devlet Başkanı ve Sosyalist Birlik Partisi Genel Başkanı N. Maduro Moros, İsrail karşıtı açıklamaları yüzünden Siyonist medyada hedef alınca bizzat açıklama yaparak aslen

İspanya kökenli Yahudi bir aileden geldiğini ve ailesinin sonradan Katolikliğe geçtiğini, eleştirilerini İsrail politikalarına yönelttiğini, asla Yahudilere karşı olmadığını söylemiştir. 2013'te Chávez'in ölümüyle başa geçince önünde duran meselelerin çoğu petrol şirketleriyle yaşanan problemlerden oluşuyordu. Yukarıda tarihine temas ettiğimiz Venezuela-Guyana sınır ihtilafı da bunun bir parçasıydı. Chávez döneminde Amerikan petrol şirketi *Exxon* ile başlayan anlaşmazlıklar, İngilizlerin devreye girmesiyle daha da karmaşıklaştı. Dikkate şayandır ki, 2007'de *Exxon* ile arası açılan Venezuela'ya Çin'den kredi desteği gelmeye başlayacaktı.

Standard Oil'in mirası üzerinden sürdürülen şirketin gücü, eskiden olduğu gibi bugün de pek çok devletin maddi imkânlarının çok ötesindedir ve aynı anda farklı ülkelerde operasyonlara girişecek kadar etkilidir. Günümüzde *Standard Oil*'in en büyük mirasçısı olarak bilinen *ExxonMobil* son senelerde Doğu Akdeniz'de Türkiye ile ABD arasında yaşanan bazı anlaşmazlıkları artıracak şekilde Kıbrıs çevresinde fosil arama faaliyetleri yürüttüğü gibi, Çin sermayesiyle yakınlaşan Venezuela'ya karşı komşu Guyana'yı desteklemeye başlamış, ABD Hükümeti de Juan Guaidó'yu alternatif başkan olarak desteklemiştir.

2007'de Caracas ile arası açılmaya başlayan *ExxonMobil*'in desteklediği alt şirketler, Guyana-Venezuela açıklarında *offshore* petrol aramaktadırlar. Dolayısıyla Chaves'in Amerikalılarla anlaşmazlık yaşadığı yeni paylaşım meselesi Maduro'nun da gündemini işgal etmektedir ve diyebiliriz ki bölgede arama yapan şirketlerin gemileri, Venezuela donanması tarafından bölgeden uzaklaştırılmak istenince hem iki komşu Latin Amerika ülkesi arasındaki husumet artmış hem de arka plandaki kü-

resel aktörlerin rekabeti hareketlenmiştir. *Exxon*'un Guyana açıklarında fosil kaynak çıkarması, bu fakir ülkeyle birlikte yapılırsa şirket için daha kârlı olacağından, payına razı gelmeyen Venezuela devre dışı bırakılmak istenmektedir. Ayrıca ABD ile Çin arasındaki küresel mücadelede düzen kurma rekabetinde Venezuela gibi zengin yer altı kaynağına sahip bir ülkenin ABD için “arka bahçe” olmaya devam etmesi gerekiyor.

Buna itiraz eden Maduro başkanlığındaki Venezuela, çok eskiden kapatıldığı zannedilip Soğuk Savaş başladıktan sonra yeniden açılan dosya ile Guyana'nın batısında hak iddia ediyor. Caracas'a göre Batı Guyana'daki Esequiba aslında Venezuela toprağı. Bu kez şirketin desteğini arkasına alan komşu Guyana ise 1899'da Venezuela'nın bölgeden vazgeçtiğini öne sürerek Maduro'ya meydan okuyor. Ancak Trump Hükümeti, Maduro üzerinde baskıları hayli artırmasına rağmen ABD Venezuela petrolünü satın alarak Caracas'a desteğini sürdürüyor. İddialara göre Venezuela sadece Exxon'a petrol vermiyor. Diğer taraftan ABD ile İran ve pek çok başka bölgede anlaşmazlık yaşayan Avrupa Birliği'nin (AB) bu kez Washington ile benzer açıklama yapması dikkat çekiyor. Peki, hedefler aynı mı?

ABD, AB ve Çin'in Beklentileri

Küresel enerji rekabetine bakarken Batı dünyasında petrol, doğalgaz ve kömür gibi fosil kaynaklardan hidro, solar ve rüzgâr gibi yenilenebilir enerji kaynaklarına geçiş için 2016'da Paris İklim Antlaşması imzalandığını hatırlamamız gerekir. AB ve ABD bu antlaşmayı birlikte yürütecek ve bütün yeryüzünde uygulayacaklardı. Çok büyük yatırımlarla yenilenebilir enerji sektörüne finans kaynaklarıyla fonlar oluşturuldu.

EIA istatistiklerine göre, Almanya başta olmak üzere Fransa, İspanya ve İtalya gibi Avrupa'nın önde gelen büyük sanayi ülkeleri hidro, rüzgâr ve solar gibi yenilenebilir enerji sistemleri üzerinden elektrik üretimini yükseltmektedirler. Fosile bağımlılığı azaltma yolundaki Fransa, 2016'da elektrik üretiminin %73'ünden fazlasını nükleer santrallerinden elde etti. Ancak başta Almanya olmak üzere AB ülkelerinin gaz ve petrol gibi fosil kaynaklara bağımlılıkları devam ediyor. 2017'de ABD Hükümeti, Paris Antlaşması'ndan çekileceğini açıklayınca AB'den tepki gördü. Bu, ABD ile AB arasında kısa vadede yaşanacak ihtilaflardan bir tanesiydi. Dolayısıyla AB'nin Paris Antlaşması'na karşı çıkan ABD'nin Rusya, Suudi Arabistan ve Venezuela gibi ülkelerde petrol sektörünü hedef alan gelişmeleri desteklemesi uzun vadeli stratejisinin gereğidir. Obama döneminde ABD Hükümeti de bu projeye destek veriyordu. Hâlihazırda Amerikan ileri teknoloji departmanlarında yürütülen AR-GE projelerinde fosil yakıtlardan bağımsız enerji üretiminin azamiye çıkarılması üzerine yapılan çalışmalara büyük fonlarla destek verilmektedir. Ancak dünya tarihinde belki de hiçbir zaman statükodan yeni bir çağa geçiş kolay olmamış, bu süreç hep sancılarla doğmuştur. Petrolden zengin olan Rockefeller ailesi de günümüzde yekvücut olmayıp petrolü savunanlar ve yenilenebilir enerjiyi savunanlardan müteşekkildir. Petrol lobisinin nüfuzundaki ABD Hükümeti ise, dünyanın en büyük petrol rezervini elinde bulunduran Venezuela'yı yola getirip şartlarını kabul ettirerek bölgeyi kontrolü altında dizayn etmeyi hedeflemektedir.

ABD dolarını altın bazlı tek para birimi yapıp bütün diğer para birimlerini dolara bağlayan *Bretton Woods* sistemi, 2. Dünya Savaşı sonrasında başlatılmış, 1970'lerde ise bu sistemden petro-dolar

sistemine geçilmişti. Petrol, altın ile takas edilen en mühim emtia haline gelmişti. Günümüzde yeni bir ekonomik sisteme yelken açılması, AB'nin yeni enerji stratejisi, ABD'nin oyun bozan hamleleri, Çin'in ABD'ye meydan okuyan yatırımları ve petrol statükosuyla jeopolitik kıymeti belirlenen üretici ülkeler, yeni krizlerle karşılaşmaktadır. İran ve Venezuela gibi petrol ülkeleri de ABD ile araları bozulup müeyyidelere maruz kalınca Türkiye gibi arabulucu ülkeler üzerinden altın-petrol ticaretini düşünmektedirler. Bu ülkelere en büyük finans desteği de Pekin'den gelmektedir.

Bir ülkenin yer altını alıp üzerine yatırım yapan şirketler, bir süre sonra ortaya çıkan dinamikler veya çıkarları gereği oradaki rejimle anlaşmazlığa düşebiliyorlar. Bu durumda, bu şirketlere bağımlı olan ülkelerin siyasi iradeleri, dış dünyada yeni müttefikler bulmaya çalışırken zorluklar yaşıyor ve ekonomileri bozuluyor. Bu da ülkenin dışarıya göç vermesi gibi insani krizlere yol açabiliyor. Mevcut Venezuela Hükümeti, sadece Batı dünyasında değil ait olduğu Latin Amerika'daki hükümetler tarafından da dışlanmış durumda. Zira Latin Amerika ekonomileri kriz içinde ve çoğu Batı'dan kredi beklemekte. Buna karşı-

lık Çin'den alınan milyarlarca dolarlık kredi ve Rusya'dan gelen destek, ABD için ileriye dönük problemlerin yolunu açacaktır. Arakan'ı da ihtiva eden Myanmar jeopolitiğinde nasıl Çin ABD'ye müsaade etmeyecekse "arka bahçesinde" Washington da Pekin'e yer vermek istemeyecektir. Batı Guyana'da sınırın değişmesiyle Esequiba'nın Venezuela'ya bağlanması yüz seneyi aşkın süredir mümkün olmadı. Bu, Maduro'nun bu meseleyi dış politikada elinde kart olarak tuttuğunu gösteriyor. Esas hedefi ayakta durabilmektir. Bölge jeopolitiğinde Exxon ile Shell gibi eski ortak-rakiplerin anlaşması, ABD ve AB'li şirketlerin çıkarları ve ABD'nin bölgedeki kontrolü ön plana çıkmaktadır. Eskiden bir dönem İngiliz-Amerikan rekabetinin yaşandığı ülkede bugün ABD-Çin rekabeti ve enerji sektörünün fiyatlandırılması üzerinden yeni bir mücadele yaşanmaktadır. İngiltere, muhalif lidere desteğini ilan etmekte öncü rol oynayarak AB'nin önünde yer alacaktır. Maduro yakın zamanda devrilirse büyük aktörler arasında anlaşma sağlanmıştı diyebiliriz. Ancak böyle anlaşmaların tam içeriğini bilmek mümkün olmadığı gibi yeni dönemin Vietnam, Afganistan ve Suriye faciaları gibi olup olmayacağı da hiç belli değildir.

